

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова**

Трифаніна Любов Сергіївна

УДК 37.018: 007-053.6 (043. 3)

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ
ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
Вайнола Ренате Хейкїївна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Тернопільська Валентина Іванівна,
Київський університет імені
Бориса Грінченка,
професор кафедри теорії та історії
педагогіки;

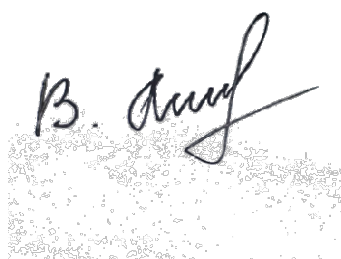
кандидат педагогічних наук,
Матвійчук Марина Миколаївна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
викладач кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки.

Захист дисертації відбудеться «06» березня 2019 року о 13 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01130, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано «05» лютого 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується кардинальними змінами у сфері взаємодії людини й інформації. Інформатизація соціуму нерозривно пов'язана з усвідомленням кожним громадянином необхідності постійного оновлення знань, підвищення рівня обізнаності та опанування новими видами інформаційної діяльності. Нині перед закладом загальної середньої освіти (назву змінено згідно з Законом України «Про освіту») постає завдання забезпечення відповідності освіти динамічним змінам, що відбуваються у природі і суспільстві, навколишньому середовищі, збільшеному обсягу інформації, швидкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Саме тому величезної актуальності набуває проблема підготовки учнів до ефективного пошуку, швидкого сприйняття й обробки великих обсягів інформації, оволодіння сучасними технологіями, формами й методами, прийомами та засобами безпечної роботи з носіями інформації.

Завдання формування інформаційної культури громадянина України знаходить своє відбиття у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про Національну програму інформатизації» (2015 р.), «Про доступ до публічної інформації» (2015 р.), «Про науково-технічну інформацію» (2014 р.), «Про Концепцію національної програми інформатизації» (2013 р.), «Про інформацію» (2011 р.), «Про рекламу» (2011 р.) тощо. У цих документах утверджуються принципи інформаційної культури дітей та формування безпеки сприйняття та користування інформацією.

Формування інформаційної культури набуває особливого значення у молодшому підлітковому віці, оскільки мотиваційно-сміслова сфера учнів цього віку ще не до кінця сформована та відкрита як для позитивних змін, так і для впливу соціально небезпечної інформації.

Огляд наукової літератури дозволив нам визначити, що загальні питання теорії виховання розробляли такі відомі вітчизняні вчені, як: В. Лозова, С. Максимюк, О. Сухомлинський, Г. Троцько, М. Фіцула та ін. Теоретико-методичні засади соціального виховання особистості відображено у працях зарубіжних (Ф. Дістервег, Г. Спенсер, Ф. Фребель та ін.) та вітчизняних учених (І. Бех, Р. Вайнола, А. Капська, С. Карпенчук, О. Матвієнко, Ю. Руденко, В. Тернопільська та ін.). Зміст, форми та методи виховної роботи з підлітками у закладах загальної середньої освіти деталізовано в дослідженнях І. Андрощук, Л. Назаренко, Г. Сороки та ін.

Використанню сучасних комп'ютерних засобів навчання в освітньому процесі та медіаграмотності значну увагу надавали А. Гуржій, М. Жалдак, В. Кудін, М. Левшин, М. Матвійчук та ін. Проблеми інформатизації суспільного виховання були у центрі уваги таких зарубіжних вчених, як: Е. Дайсон, М. Кастельс та ін.

Поняття «інформаційна культура» у сучасних дослідженнях деталізовано як: інформаційна діяльність (О. Гречихін, Т. Купріна, Є. Медведєва та ін.),

інформаційна культура суспільства (Л. Скворцов, А. Суханов та ін.), специфічний інформаційний компонент загальної культури людини (Н. Морзе, Е. Семенюк та ін.), інформаційна культура особистості (С. Антонова, Н. Гендіна, Н. Зінов'єва, В. Мінкіна та ін.), специфічне особистісне утворення (М. Вохришева, Ю. Зубов, І. Хангельдієва та ін.), складова загальної культури (В. Миронова, І. Свістельник, О. Хмельницький та ін.).

Процес формування інформаційної культури особистості розкрито у працях М. Близнюк, Ю. Вобленко, Н. Джинчарадзе, І. Луговської, О. Матвієнко, Ю. Шлапак та ін.

Проблеми формування інформаційної культури особистості в освітньому середовищі знайшли відображення у дисертаційних дослідженнях останніх років, зокрема, теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури у процесі фахової підготовки розкрито у працях: Т. Бабенко, Г. Вишинської, О. Глушак, О. Значенко, В. Кириленко, А. Клименко, А. Коломієць, О. Повідайчик та ін.

Загалом учені визнають вагомую роль інформаційної культури як важливого особистісного утворення молодшого підлітка, однак питанням формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому середовищі навчального закладу відводиться недостатньо уваги.

Аналіз порушеного питання дозволив виокремити *суперечності* між:

- соціальною значущістю процесу формування інформаційної культури підлітків в умовах закладу освіти та відсутністю чітко накреслених шляхів його оптимізації у закладах загальної середньої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства;

- потребою в удосконаленні освітнього процесу щодо розв'язання завдання формування інформаційної культури підлітків та недостатньою розробленістю алгоритмів дій педагогів з його реалізації;

- потребою молодших підлітків в оволодінні інформаційною культурою та відсутністю необхідного технологічного забезпечення даного процесу.

Отже, об'єктивна суспільна значущість досліджуваного процесу, визначені суперечності, недостатність теоретичного обґрунтування та практичної реалізації досліджуваних проблем зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: ***«Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу»***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 07.04.15 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої Ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.05.2015 р.).

Мета дослідження – здійснити теоретико-методичний аналіз проблеми формування інформаційної культури учнів молодшого підліткового віку та виявити ефективні педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми формування інформаційної культури учнів закладів загальної середньої освіти у педагогічній теорії та практиці.
2. Охарактеризувати особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.
3. Обґрунтувати критерії, показники та виявити рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків.
4. Визначити педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків та здійснити перевірку дієвості їх технологічного забезпечення в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – процес формування інформаційної культури молодших підлітків.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури; порівняння, узагальнення, систематизація з метою з'ясування змісту базових понять та обґрунтування теоретичних засад дослідження; контент-аналіз шкільної документації щодо вивчення наявності компонента формування інформаційної культури молодших підлітків; *емпіричні* – анкетування, тестування, спостереження, метод експертних оцінок, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою виявлення рівня сформованості інформаційної культури молодших підлітків та перевірки ефективності технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури в освітній процес закладу загальної середньої освіти; *методи математичної статистики* з метою перевірки результативності експериментальної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

- *вперше* визначено та теоретично обґрунтовано: поняття «формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти»; особливості формування інформаційної культури у молодшому підлітковому віці; критерії (когнітивний, мотиваційний, комунікативний, поведінковий), показники та рівні (недостатній, достатній, оптимальний) сформованості інформаційної культури молодших підлітків; педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків (активне залучення молодших підлітків до оволодіння інформаційними знаннями, уміннями та навичками і використання їх з огляду на власні та соціально схвалені інформаційні потреби; спрямування форм та методів

позанавчальної виховної роботи закладу загальної середньої освіти на досягнення завдань формування інформаційної культури; організація виховної роботи за напрямом формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу); технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти;

- *уточнено*: трактування понять «інформаційна культура», «формування інформаційної культури особистості», «педагогічні умови», «технологічне забезпечення»; структуру інформаційної культури особистості;

- *подальшого розвитку* набули форми та методи виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в: апробації технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладів загальної середньої освіти; розробці комплексної програми формування інформаційної культури молодших підлітків «Мандрівка у світ інформації» та методичних рекомендацій для педагогів, класних керівників і організаторів виховної роботи з метою оптимізації процесу формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Матеріали дослідження можуть бути використані у системі підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, які спеціалізуються на виховній роботі закладів загальної середньої освіти; у практичній роботі вчителів, класних керівників та організаторів виховної роботи; у процесі підготовки майбутніх фахівців, що навчаються за освітніми програмами «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю», «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота».

Результати дослідження впроваджено у виховну роботу з учнями 5-6 класів Старокостянтинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 м. Старокостянтинів, Хмельницької області (довідка № 48 від 6.02.2018р.), Старокостянтинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 м. Старокостянтинів, Хмельницької області (довідка № 18 від 6.02.2018р.), Хмельницького технологічного багатoproфільного ліцею імені Артема Мазура м. Хмельницький (довідка № 67 від 16.03.2018р.), Хмельницької спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 27 імені Дмитра Івахи м. Хмельницький (довідка № 01-42/177 від 18.12.2018р.), Київської середньої загальноосвітньої школи № 288 м. Київ довідка (№ 57 від 17.10.2018р.).

Дослідження проводилося упродовж 2016-2018 рр. Ним було охоплено 358 осіб – молодших підлітків, учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти; 100 осіб – батьків (діти, яких навчаються в 5-6 класах); 50 осіб – педагогів (класні керівники, вчителі, заступники директорів з виховної роботи).

Особистий внесок здобувача. У статті «Особливості формування інформаційної культури молодших підлітків», опублікованій у співавторстві з Р. Вайнолою, авторським є висвітлення особливостей молодших підлітків, які обумовлюють формування інформаційної культури в умовах закладу загальної

середньої освіти. У статті «Ефективність впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків», опублікованій у співавторстві з Р. Вайнолою, авторським є розкриття дієвості запропонованих педагогічних умов. У тезах доповіді «Роль інформації в сучасному суспільстві», опублікованих у співавторстві з Р. Вайнолою, авторським є з'ясування важливості ролі інформації у розвитку особистості.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і результати дослідження було представлено у доповідях і повідомленнях на наукових заходах різного рівня: *міжнародних* науковому конгресі «Fundamental and Applied Studies in the Modern World» (United Kingdom, Oxford, 6-8.09.2016) та науковому симпозиумі українців Середньої і Східної Європи «Modern Ukrainian studies: problems of language, literature and culture» (Czech Republic, Olomouc, 25-27.08.2016); *міжнародних конференціях* «Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (Україна, Одеса, 17-18.04.2015), «Соціальна політика: концепції, технології, перспективи» (Україна, Київ, 21.04.2015), «Education as a factor of human capital formation and economic development» (Bulgaria, Dobrich, 26.06-8.07.2015), «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Україна, Харків, 19-20.04.2016), «Проблеми, пріоритети та перспективи соціально-економічного розвитку в ХХІ столітті» (Україна, Кам'янець-Подільський, 19-20.05. 2016), «Modern science and education: individual self-determination in the context of European integration» (Bulgaria, Dobrich, 25.06-6.07.2016), «Current issues and problems of social sciences» (Poland, Kielce, 28-30.06.2016), «Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (Україна, Ужгород, 16.09.2016), «Спеціаліст ХХІ века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность» (Республіка Беларусь, Барановичи, 20-22.10.2016), «Чорноморські наукові студії» (Україна, Одеса, 19.05.2017); *всеукраїнських конференціях* «Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи» (Херсон, 12.03.2015), «Партнерство навчальних, культурно-освітніх закладів, соціальних служб і родин: стан, проблеми, перспективи розвитку» (Тернопіль, 18-19.03.2015), «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення» (Ніжин, 27.04.2016), «Педагогіка здоров'я» (Харків, 28-29.04.2016), «Соціальна робота в Україні: становлення, перспективи, розвиток» (Львів, 26-27.05.2016), «Восьмі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 6.12.2017); *міждисциплінарній конференції* «UChoice: 4P (Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology)» (Україна, Одеса, 8.10.2016).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та на засіданнях кафедри соціальної педагогіки факультету соціально-економічної освіти та управління (2014 – 2018 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені

у 29 наукових та науково-методичних працях. З них: 1 методичні рекомендації, 7 статей у наукових фахових виданнях України (2 – у співавторстві), 5 статей у зарубіжних виданнях, 4 статті у провідних наукових виданнях України, 12 тез доповідей (1 – у співавторстві). Загальний обсяг особистого доробку становить 16,78 др. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (247 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 298 сторінок, з них: 213 сторінок основного тексту, 16 додатків, які складають 46 сторінок. Робота містить 33 таблиці та 26 рисунків, що складають 33 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів; подано інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження, наведено відомості про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – *«Формування інформаційної культури молодших підлітків як сучасна педагогічна проблема»* – представлено теоретико-методичні засади формування інформаційної культури особистості; визначено сутність та особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти; охарактеризовано критерії, визначено показники та описано рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків.

Поняття *«культура»* (за І. Тюрменко) трактується, як сукупність матеріальних і духовних цінностей, утворених внаслідок цілеспрямованої діяльності людства протягом його історії, а також взаємовідносини, що склалися у процесі споживання, відтворення цих цінностей та їх розподілу і обміну.

Структура загальної культури (за М. Каганом) відображена як єдність таких видів культури, як: матеріальна, духовна та художня. Б. Ерасов називає ще один вид культури – спеціалізовану культуру, у межах якої визначено (за О. Хмельницьким) інформаційну культуру.

На основі аналізу наукових досліджень (Н. Зінов'єва, Ю. Зубов, Т. Купріна, Є. Медведєва, В. Мінкіна, Є. Семенюк, І. Хангельдієва та ін.) *інформаційна культура* визначена як систематизована сукупність знань, умінь та навичок, уявлень та переконань, які дозволяють вільно та безпечно орієнтуватися в інформаційному середовищі.

За І. Свістельник, А. Дулатовою, Ю. Рамським *структуру інформаційної культури особистості* відображено як сукупність таких складових: інформаційні знання, інформаційна поведінка, інформаційний світогляд, інформаційна безпека.

Формування інформаційної культури особистості охарактеризовано як

процес поступового оволодіння особистістю інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення, набуття навичок інформаційної діяльності (здобуття, накопичення, кодування, переробка), що надають їй можливості вільно орієнтуватися у сучасному інформаційному середовищі.

Формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти визначено як цілеспрямований процес системного засвоєння молодшими підлітками інформаційних знань, умінь та навичок, активного пізнання інформаційного середовища, правильного орієнтування в інформаційних потоках, активної комунікативної взаємодії та набуття молодшими підлітками здатності до оцінки інформації.

На основі аналізу та узагальнення результатів наукових досліджень (Н. Джинчарадзе, А. Дулатова, М. Заброцький, В. Кутішенко, О. Малишевський, М. Савчин, М. Талько, Л. Терлецька та ін.) виокремлено та охарактеризовано *групи особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків*, які обумовлюють формування інформаційної культури: анатоμο-фізіологічні особливості (функціональне удосконалення мозкової діяльності, підвищена рухова активність та значне зростання енергії, нерівномірність процесів збудження та гальмування, підвищена стомлюваність); *психологічні особливості у когнітивній, емоційно-вольовій та мотиваційній сферах розвитку молодшого підлітка* (когнітивна сфера: наявність яскраво вираженої фантазії, планомірність і послідовність при наявності поверховості сприйняття, зростання обсягу, концентрації і стійкості уваги, збільшення кількості запам'ятовування абстрактного матеріалу, збільшення діапазону і гнучкість мислення; емоційно-вольова сфера: розвиток свідомої вольової регуляції, тривалість і стійкість почуттів; мотиваційна сфера: цілеспрямованість, активність та глибина інтересів); *особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти* (отримання первинних навичок дослідницької діяльності, інтелектуальна активність, інтелектуальне самоствердження у навчанні, переважання групової діяльності, схильність до експериментування, зародження світогляду, умови для цілеспрямованого становлення естетичних почуттів).

Визначення особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти дозволило обґрунтувати *критерії та показники* сформованості інформаційної культури у молодших підлітків: *когнітивний критерій* (знання про основи інформаційної культури, сприйнятливості до інформації, здатність самостійного отримання інформації); *мотиваційний критерій* (інформаційна спрямованість, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими); *комунікативний критерій* (комунікабельність, логічність мовлення, вміння зацікавити інших інформацією); *поведінковий критерій* (інформаційна оперативність, інформаційна лабільність, інформаційна наполегливість).

Рівень сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти трактовано як тривалість та постійність проявів показників інформаційної культури молодших підлітків.

Здійснено змістову характеристику таких рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти: *недостатній, достатній, оптимальний.*

Недостатній рівень. У молодших підлітків, які проявили показники сформованості інформаційної культури на недостатньому рівні, спостерігається поверхова обізнаність та обмежений світогляд; їх знання, характеризуються хаотичністю й абстрактністю. Підлітки цієї групи повільно сприймають будь-яку нову інформацію, майже не вміють самостійно здійснювати її пошук. Залучення цих підлітків до процесу спілкування відбувається пасивно, а комунікація з іншими супроводжується незв'язаністю й уривчастістю. Відмічається відсутність бажання як отримувати нову інформацію і ділитися нею, так і не здатність до зацікавлення оточуючих. Підлітки цієї групи не проявляють жодного інтересу до інформаційної діяльності. Виконання завдань інформаційної діяльності відбувається лише за сторонньою допомогою та під наглядом педагога, оскільки дії підлітків цієї групи можуть бути хибними, повільними й нескординованими. Молодші підлітки не здатні докладати зусилля у досягненні поставленої мети; у них прослідковується низька лабільність.

Достатній рівень. Молодші підлітки, які проявили показники сформованості інформаційної культури на достатньому рівні, володіють необхідними базовими знаннями та їх достатнім об'ємом. Вони можуть засвоювати невеликі обсяги інформації і адекватно реагувати на неї. При цьому відмічається нераціональне використання знань у самостійних пошуках інформації у роботі з інформаційними джерелами. Спостерігається комунікабельність, певна логічність мовлення і прояв ораторських здібностей. Ситуативним є бажання отримувати інформацію та володіти нею, а інтерес до інформаційної діяльності проявляється у короткочасних захопленнях. Підлітки цієї групи вирізняються певною інформаційною оперативністю, виконання дій супроводжується правильністю, чіткістю, але потребує тривалого часу. Їх інформаційна цілеспрямованість проявляється тоді, коли не існує ніяких перешкод. Їм притаманна певна інформаційна лабільність, але за умови допомоги та підтримки інших.

Оптимальний рівень. Молодші підлітки, які проявили показники сформованості інформаційної культури на оптимальному рівні, володіють помітною обізнаністю, розвиненим світоглядом. Їх знання визначаються глибиною, об'ємом, системністю і змістовністю. При цьому вони спроможні швидко, якісно, адекватно засвоювати ці знання та використовувати їх для самостійного пошуку необхідної інформації, працюючи з різноманітними інформаційними джерелами. Їм притаманна здатність відбирати, оцінювати, аналізувати, систематизувати, узагальнювати, порівнювати та продуктивно використовувати інформацію з огляду на власні інформаційні потреби. Підлітки цієї групи вирізняються комунікабельністю, логічністю мовлення, наявністю ораторських здібностей, бажанням отримувати інформацію та володіти нею, прагненням ділитися нею з іншими. Вони демонструють інформаційну

цілеспрямованість, вміння оперативної інформаційної діяльності. У них розвинута інформаційна лабільність, що створює передумови для рухомості й адаптивності у ситуаціях, які можуть часто змінюватися.

Обґрунтування критеріальних засад дослідження дозволило визначити завдання і спроектувати подальшу експериментальну роботу.

У другому розділі – *«Експериментальна робота з впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків»* – виявлено рівні інформаційної культури молодших підлітків закладів загальної середньої освіти; визначені педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків і розроблено та охарактеризовано технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти; здійснено педагогічну оцінку та аналіз ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків.

Експериментальною базою дослідження стали: Хмельницький технологічний багатопрофільний лицей імені Артема Мазура, Хмельницька спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 27 імені Дмитра Івахи; Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Хмельницької області; Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 Хмельницької області; Київська середня загальноосвітня школа № 288.

Констатувальний етап експериментального дослідження проводився з березня 2016 року до червня 2016 року. На даному етапі до експериментального дослідження було залучено: 358 осіб – це молодші підлітки 5-6 класів закладів загальної середньої освіти; 100 осіб – батьки, діти яких навчаються в 5-6 класах; 50 осіб – педагоги (класні керівники, вчителі, заступники директорів з виховної роботи, які працюють з даною віковою категорією дітей у цих освітніх закладах).

На констатувальному етапі експерименту було застосовано *стандартизовані та авторські методики*:

- контент-аналіз шкільної документації (визначення наявності проблематики інформаційної культури у документах закладів загальної середньої освіти та виявлення у змісті планів виховної роботи тем заходів, що сприяли б формуванню інформаційної культури молодших підлітків) дозволив виявити, що у всіх п'яти (100%) річних планах з виховної роботи та чотирнадцяти (100%) річних планах класних керівників проблематика інформаційної культури не прослідковується.

- авторська анкета для педагогів (з метою виявлення обізнаності щодо інформаційної культури та отриманні порад щодо її формування у молодших підлітків) дозволила засвідчити, що лише 38 (76%) педагогів орієнтуються у понятті «інформаційна культура», але при цьому усі 50 (100%) педагогів вважають за потрібне формувати її у підлітків, з них 47 (94%) педагогів вважають, що недостатньо уваги відводиться роботі саме з учнями молодшого підліткового віку щодо набуття основ інформаційної культури.

- авторська анкета для батьків (з метою виявлення обізнаності стосовно проблематики інформаційної культури та виявлення ставлення батьків до процесу формування інформаційної культури молодших підлітків) дозволила встановити, що 73 (73%) батьків не повною мірою розуміють сутність поняття «інформаційна культура». Проте 82 (82%) батьків бажають, щоб їх діти володіли інформаційною культурою. Також 89 (89%) батьків вважають, що процесу формування інформаційної культури їх дітей відводиться недостатньо уваги.

- авторська «Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків», метод експертних оцінок, спостереження, тест Г. Мюнстерберга на сприйняття, опитувальник Б. Пашнева «Вивчення пізнавальної активності учнів», методика Є. Ільїна, Н. Курдюкової «Спрямованість на набуття знань», тест В. Ряховського «Оцінка рівня спілкування», методика У. Гордона в адаптації І. Кулагіної, В. Калюцького «Прості аналогії» були застосовані з метою виявлення рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків. Встановлено, що з усіх 358 (100%) молодших підлітків у 269 (75,14%), а це більше, ніж у половини, спостерігається недостатній рівень інформаційної культури, у 81 (22,63%) учня молодшого підліткового віку – достатній рівень інформаційної культури, і лише у 8 учнів молодшого підліткового віку (2,23%) – оптимальний рівень інформаційної культури.

Дані, отримані під час констатувального етапу експерименту, засвідчили необхідність визначення педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків та розробки технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

Здійснено теоретико-методологічний аналіз праць (А. Багдуєва, Н. Білоусова, Н. Тверезовська, Л. Філіппова), що дозволило розглядати поняття «педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків», як сукупність організаційних педагогічних обставин, що відповідають меті інформаційної культури молодшого підлітка та спрямовані на досягнення ефективного її формування.

На основі аналізу наукових праць (О. Глушак, О. Повідайчик, О. Романишина та ін.) визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків:

- активне залучення молодших підлітків до оволодіння інформаційними знаннями, уміннями та навичками і використання їх з огляду на власні та соціально схвалені інформаційні потреби. Для виконання цієї умови було передбачено упровадження таких форм виховної роботи, як: дебати, естафети, віртуальна експедиція, смарт-моб, експрес-заняття у шкільній бібліотеці, конкурс рекламних буклетів тощо;

- спрямування форм та методів позанавчальної виховної роботи закладу загальної середньої освіти на досягнення завдань формування інформаційної культури. Виконанню зазначеної умови сприятимуть такі форми роботи, як: турнір, КВК, тематичний вечір, створення тематичного кросворду); інтерактивні

методи («Фішбоун», «Зигзаг», «мозковий штурм», кейс-стаді) та форми роботи (скрайб-презентація, смарт-моб, шкільний ІК-фест, веб-квест, свято у стилі ревію; «RAFT-технологія») тощо;

- організація виховної роботи за напрямом формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу. Виконання цієї умови може базуватися на впровадженні системи *виховних годин* (комплексна програма виховних годин, де заняття пов'язані між собою однією темою, що утворює певну систему навчання інформаційним знанням, умінням та навичкам, але при цьому кожне заняття окремо передбачає свою мету та завдання).

Технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти визначено як сукупність форм та методів виховної роботи, спрямованих на виконання педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти, та оснащення означеного процесу необхідними методичними і технічними засобами, а також – чітке дотримання послідовності у здійсненні даного процесу.

На *формуальному етапі* дослідження здійснено обґрунтування та апробація технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти: розроблено та впроваджено комплексну програму формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти «Мандрівка у світ інформації». Запропоновано додаткові форми виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків.

Експериментальною базою дослідження стали: Старокостянтинівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 1 Хмельницької області, Старокостянтинівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4 Хмельницької області, Хмельницький технологічний багатoproфільний ліцей імені Артема Мазура. Даний етап дослідження тривав з вересня 2016 року до травня 2017 року. До участі були залучені учасники експериментальних груп: учні 5-6 класів (170 осіб) та педагоги (30 осіб), які допомагали у підготовці та проведенні експериментальних форм роботи. При цьому контрольна група становила 188 осіб (учні 5-6 класів).

З метою підвищення рівня прояву показників *когнітивного критерію* сформованості інформаційної культури молодших підлітків закладів загальної середньої освіти було впроваджено такі форми та методи виховної роботи: виховні години «Скарбничка інфознань» та «Підліток у світі інформації», тематичне свято до Всесвітнього дня інформації «В гостях у пані Інформаційної культури» у стилі ревію, естафета знань «Інфознайка», шкільний ІК-фест (шкільний фестиваль інформаційної культури), веб-квести «Юний дослідник» та «Планета Інфо«К»».

На підвищення рівня прояву показників *мотиваційного критерію* сформованості

інформаційної культури молодших підлітків було спрямовано такі форми та методи виховної роботи: виховна година «Інформаційна стежинка», виховна година з елементами тренінгу «Завжди себе розвивай і про це не забувай!», віртуальна експедиція «Єврика», конкурс рекламних буклетів «Teenagers в інформаційному водоспаді», експрес-заняття у бібліотеці «Щасливий пошук», смарт-моб «Ера ІК».

Оптимізація сформованості показників *комунікативного критерію* інформаційної культури молодших підлітків відбувалася через упровадження таких форм та методів виховної роботи: виховна година «Життєдайна сила спілкування», виховна година з елементами тренінгу «Ланцюжок», турнір ораторів, створення інформаційного кросворду, вечір «Читання на табуретках», скрайб-презентація.

З метою поліпшення рівня прояву показників *поведінкового критерію* інформаційної культури молодших підлітків закладів загальної середньої освіти було застосовано такі форми та методи виховної роботи: виховні години з елементами тренінгу «Від старту до фінішу!» та «Комфорт-територія!», колаж «Що для вас означає інформаційна культура?», КВК «Книго-Ленд», дебати «Як і всюди на Планеті є небезпека в Інтернеті», кейс-стаді «Електронний лист» та «Королівська бібліотека».

На *контрольному етапі дослідження*, з використанням ідентичних констатувальному етапу експерименту методів та методик, здійснено оцінку та аналіз ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти. Додатково до авторської анкети «Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків» було додано п'ять відкритих питань та спеціалізоване завдання «Квітка анаграм».

Даний етап дослідження проводився наприкінці другого семестру 2017/2018 навчального року. Загальна вибірка становила 358 учнів (молодші підлітки 5-6 класів закладів загальної середньої освіти експериментальних та контрольних груп). Результати оцінювання рівнів інформаційної культури молодших підлітків експериментальних та контрольних груп подано в порівнянні у вигляді гістограм (рис. 1 і 2).

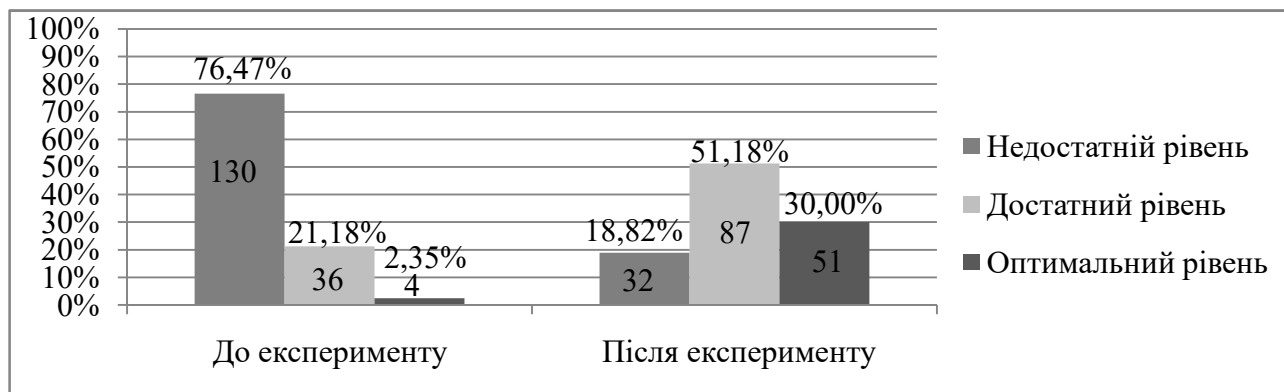

Рис. 1. Рівні інформаційної культури молодших підлітків експериментальних груп (до та після експерименту, у % і абс. значеннях)

З'ясовано, що учасники ЕГ відчутно покращили рівень інформаційної культури, оскільки частка осіб з недостатнім рівнем сформованості із 130 осіб (76,47%) знизилася до 32 осіб (18,82%), а частка осіб з достатнім рівнем сформованості інформаційної культури набула помітного зростання: з 36 осіб (21,18%) до 87 осіб (51,18%). Помітною виявилася тенденція до збільшення рівня сформованості інформаційної культури учасників ЕГ на оптимальному рівні: з 4 осіб (2,35%) – до 51 особи (30,00 %).

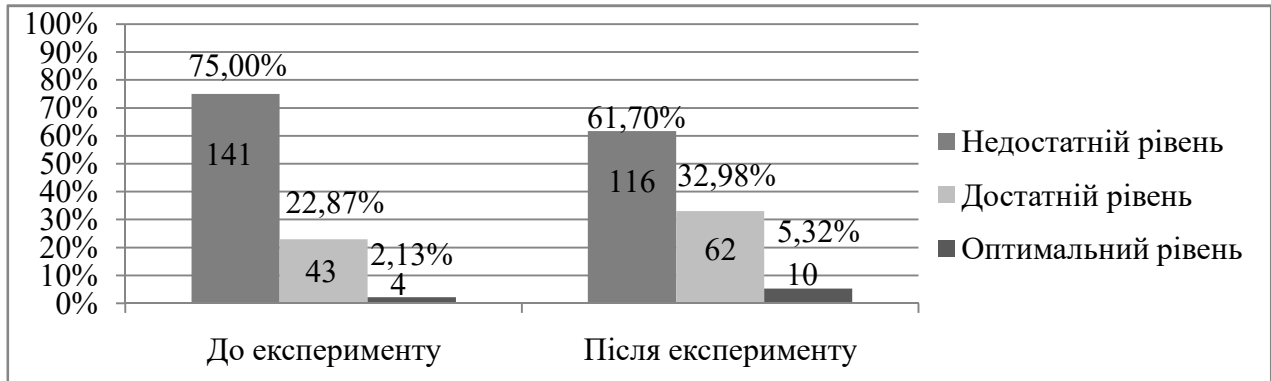

Рис. 2. Рівні інформаційної культури молодших підлітків контрольних груп (до та після експерименту, у % і абс. значеннях)

Натомість, в учасників КГ несуттєво підвищився рівень інформаційної культури: на достатньому рівні частка молодших підлітків з 43 осіб (22,87%) зростає лише до 62 осіб (32,98%), на оптимальному рівні – з 4 осіб (2,13 %) – лише до 10 осіб (5,32 %).

Найбільша значуща позитивна динаміка зафіксована у сформованості таких показників інформаційної культури молодших підлітків експериментальних груп, як: «знання про основи інформаційної культури», «здатність самостійного отримання інформації», «інформаційна спрямованість», «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «логічність мовлення», «інформаційна оперативність», «інформаційна лабільність», «інформаційна наполегливість».

Найменшу динаміку зафіксовано за такими показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків закладів загальної середньої освіти, як: «сприйнятливості до інформації», «прагнення ділитися інформацією з іншими», «комунікабельність», «вміння зацікавити інших інформацією».

Аналіз ефективності експериментальної роботи з формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти проводився також з допомогою методів математичної статистики, а саме визначення непараметричного критерію знаків (G-критерій) і параметричного критерію Стьюдента (t-критерій).

Доведено, що отримані результати підтверджують ефективність запропонованих підходів до впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків та відповідного їх технологічного забезпечення в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми формування інформаційної культури молодших підлітків, що полягає у здійсненні теоретико-методичного аналізу феномену формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, розробці та реалізації технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов даного процесу. Результати дослідження підтвердили правомірність основних ідей і положень щодо формування інформаційної культури молодших підлітків та засвідчили досягнення мети, виконання поставлених завдань, що є підставою для подальших висновків:

1. Проаналізовано стан розробки проблеми формування інформаційної культури учнів у педагогічній теорії та практиці закладів загальної середньої освіти. Інформаційна культура визначена як систематизована сукупність знань, умінь та навичок, уявлень та переконань, які дозволяють вільно та безпечно орієнтуватися в інформаційному середовищі. Структуру інформаційної культури особистості визначено як сукупність наступних складових: інформаційні знання, інформаційна поведінка, інформаційний світогляд, інформаційна безпека. Сутність формування інформаційної культури особистості полягає в адекватності відбору та оцінюванні інформації; оволодінні інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення; протидії негативним інформаційним впливам та негативним наслідкам; вдосконаленні особистості при роботі з інформацією (здобуття, накопичення, кодування, переробка); вільному орієнтуванні суб'єкта в інформаційному середовищі тощо. Формування інформаційної культури особистості охарактеризовано як процес поступового оволодіння особистістю інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення, набуття навичок інформаційної діяльності (здобуття, накопичення, кодування, переробка), що надають їй можливості вільно орієнтуватися у сучасному інформаційному середовищі.

2. Охарактеризовано особливості формування інформаційної культури молодших підлітків. Визначено, що формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти – це цілеспрямований процес системного засвоєння молодшими підлітками інформаційних знань, умінь та навичок, активного пізнання інформаційного середовища, правильного орієнтування в інформаційних потоках, активної комунікативної взаємодії та набуття молодшими підлітками здатності до оцінки інформації. Виокремлено такі групи особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти: анатомо-фізіологічні особливості; психологічні особливості (у когнітивній, емоційно-вольовій та мотиваційній сферах розвитку молодшого підлітка), особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

3. Обґрунтовано критерії, виявлено показники та визначено рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків закладів загальної

середньої освіти. Показниками когнітивного критерію обрано: знання про основи інформаційної культури, сприйнятливність до інформації, здатність самостійного отримання інформації; мотиваційного – інформаційна спрямованість, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими; комунікативного – комунікабельність, логічність мовлення, вміння зацікавити інших інформацією; поведінкового – інформаційна оперативність, інформаційна лабільність, інформаційна наполегливість. Визначено рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків (недостатній, достатній, оптимальний), що засвідчують тривалість та постійність проявів показників інформаційної культури молодших підлітків. Оптимальний рівень сформованості інформаційної культури характеризується максимально можливими для молодших підлітків закладів загальної середньої освіти проявами показників. Достатній рівень сформованості інформаційної культури визначається наявністю певного поєднання позитивних та негативних результатів у сформованості інформаційної культури молодших підлітків. Прояви показників на недостатньому рівні сформованості інформаційної культури засвідчують у молодших підлітків або мінімальний результат сформованості інформаційної культури, або її відсутність взагалі. На констатувальному етапі експерименту встановлено, що з усіх 358 (100%) молодших підлітків у 269 (75,14%), а це більше, ніж у половини, спостерігається недостатній рівень інформаційної культури, у 81 (22,63%) учня молодшого підліткового віку – достатній рівень інформаційної культури, і лише у 8 учнів молодшого підліткового віку (2,23%) – оптимальний рівень інформаційної культури.

4. Обґрунтовано технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти як сукупність форм та методів виховної роботи, спрямованих на виконання педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти, та оснащення означеного процесу необхідними методичними і технічними засобами, а також – чітке дотримання послідовності у здійсненні даного процесу. Педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків визначено як сукупність організаційних педагогічних обставин, які відповідають меті інформаційної культури молодшого підлітка та спрямовані на досягнення ефективного її формування. Визначені та обґрунтовані педагогічні умови формування інформаційної культури: активне залучення молодших підлітків до оволодіння інформаційними знаннями, уміннями та навичками і використання їх з огляду на власні та соціально схвалені інформаційні потреби; спрямування форм та методів позанавчальної виховної роботи закладу загальної середньої освіти на досягнення завдань формування інформаційної культури; організація виховної роботи за напрямом формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу.

5. Здійснено перевірку дієвості технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в

освітньому процесі закладу загальної середньої освіти. Упроваджено комплексну програму формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти «Мандрівка у світ інформації» (виховні години «Скарбничка інфознань», «Підліток у світі інформації», «Життєдайна сила спілкування» та «Інформаційна стежинка», виховні години з елементами тренінгу «Завжди себе розвивай і про це не забувай», «Ланцюжок», «Комфорт-територія», «Від старту до фінішу»), додаткові активні та інтерактивні форми та методи виховної роботи з молодшими підлітками (скрайб-презентація, смарт-моб, шкільний ІК-фест, веб-квест, кейс-стаді). Аналіз та оцінка результатів експериментальної роботи засвідчує наявність позитивних змін у рівнях сформованості показників досліджуваних критеріїв сформованості інформаційної культури у молодших підлітків здебільшого експериментальних груп. Загальна позитивна динаміка формування показників інформаційної культури в експериментальній групі становить 98 осіб (57,65%), а в контрольній групі – 25 осіб (13,30%).

Проблема формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти не вичерпується проведенням дисертаційним дослідженням. *Перспективними напрямками* дослідження порушеної проблеми можуть стати: визначення особливостей формування та розвитку інформаційної культури дітей різного віку; характеристика гендерних особливостей формування інформаційної культури дітей та молоді; виявлення особливостей формування інформаційної культури дітей у позашкільних закладах освіти; характеристика форм та методів підготовки педагогів до формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Трифаніна Л. Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу: метод. реком. для педагогів, соціальних педагогів, класних керівників та організаторів виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів / за заг. ред. Р. Вайноли. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. 110 с.

2. Трифаніна Л. Тенденції розвитку культури особистості в умовах інформаційного суспільства. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика: наук.-метод. жур.* 2015. № 1-4. С. 37-46.

3. Трифаніна Л. Сутність інформаційної культури в контексті людського капіталу. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. жур.* 2015. № 10 (343). С. 121-126.

4. Трифаніна Л. Інформаційна культура підлітків як фактор соціальної безпеки у контексті нових суспільних викликів. *Молодий вчений: наук. жур.* 2015. № 7 (22). Ч. 2. С. 73-76.

5. Трифаніна Л. Інформаційна культура молодших підлітків як об'єкт соціальної роботи в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* Херсон: Гельветика, 2015.

Вип. 6. С. 155-158.

6. Трифаніна Л. Виникнення та розвиток інформаційної культури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 185-191.

7. Трифаніна Л. Вплив інформаційної культури на ціннісні орієнтації молодшого підлітка. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. жур.* 2016. № 8. С. 122-127.

8. Трифаніна Л., Вайнола Р. Особливості формування інформаційної культури молодших підлітків. *Science Rise: Pedagogical Education: наук. жур.* 2016. Vol. 5 (1). С. 50-58. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2016.70215>

9. Трифаніна Л. Інформаційна культура як аспект соціалізації особистості підлітка. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Львів: ЛДУ БЖД, 2016. № 13. С. 226-231.

10. Трифаніна Л. Вплив інформаційної культури на розвиток людського потенціалу. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Економічні науки*. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. Вип. 11. С. 258-264.

11. Trifanina L. Evaluation of information culture levels formation of young teen-agers under conditions of secondary educational institution. *Eureka: Social and Humanities: scientific journal*. 2017. Vol. 4 (10). P. 60-75. DOI: <http://dx.doi.org/10.21303/2504-5571.2017.00365>

12. Трифаніна Л. Педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків. *Чорноморські наукові студії: зб. «Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету» III Міжнар. мультидисцип. конф.* (19.05.2017). Одеса: Гельветика, 2017. Вип. 27. С. 212-214.

13. Трифаніна Л., Вайнола Р. Ефективність впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка: наук. жур.* 2018. № 1 (7). С. 76-84.

14. Трифаніна Л. Інформаційна культура особистості як один із пріоритетних напрямків у формуванні та розвитку людського капіталу. *Education – as a factor for economic growth and development of human capital: yearbook 11th International Scientific Conference*. (26.06-8.07.2015). Scientific articles and reports. Dobrich (Bulgaria): Varna University of management, 2015. Vol. VIII. P. 109-115.

15. Трифаніна Л. Роль інформаційної культури для підрастаючого покоління в умовах сучасного медіа-пространства. *Modern science, business and education: yearbook 12th International Scientific Conference*. (25.06-6.07.2016). Scientific articles and reports. Dobrich (Bulgaria): Varna University of management, 2016. Vol. IX. P. 188-194.

16. Трифаніна Л. Соціально-виховна робота загальноосвітнього навчального закладу по формуванню інформаційної культури підлітків. *Modern Ukrainian studies: problems of language, literature and culture: a collection of*

scientific works of the VIII Olomouc symposium of ukrainianists of Central and Eastern Europe. (25-27.08.2016). Olomouc (Czech Republic): Palacky University Olomouc, 2016. P. 632-637.

17. Трифанина Л. Критериальные показатели и уровни сформированности информационной культуры младших подростков. *Fundamental and Applied Studies in the Modern World*. The XV International Academic Congress (United Kingdom, Oxford, 6-8.09.2016). Papers and Commentaries. Oxford University Press, 2016. Vol. XV. 2016. P. 586-594.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

18. Трифанина Л. Формирование информационной культуры в младшем подростковом возрасте. *Формы и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности*: материалы III Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 10-летию открытия первого в Бурятии кабинета медико-социальной помощи в поликлиническом звене (2-4.01.2015). / отв. ред. Ю. Ю. Шурыгина. Улан-Удэ: Изд-во ВСГУТУ, 2015. С. 332-333.

19. Трифанина Л. Інформаційна культура молодших підлітків в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. *Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи*: зб. наук. праць II Всеукр. наук.-практ. конф. (12.03.2015). Херсон: ПП В. С. Вишемирський, 2015. Вип. 3. С. 110-115.

20. Трифанина Л. Інформаційна діяльність особистості в сучасному суспільстві. *Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (17-18.04.2015). Одеса: «Південна фундація педагогіки», 2015. С. 111-113.

21. Трифанина Л. Інформаційна культура як саморозвиток особистості в сучасному суспільстві. *Освіта як фактор формування людського капіталу та економічного розвитку суспільства*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (26.06-8.07.2015). Черкаси: ФОП Є. І. Гордієнко, 2015. С. 105-108.

22. Трифанина Л., Вайнола Р. Роль інформації в сучасному суспільстві. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті*: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (19-20.04.2016). Харків: НАУ імені М. Жуковського «ХАІ», 2016. С. 32-33.

23. Трифанина Л. Інформаційна культура як соціально-педагогічна проблема сьогодення. *Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: зб. матеріалів Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (27.04.2016). Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2016. С. 180-183.

24. Трифанина Л. Інформаційна культура як засіб захисту і збереження інформаційного здоров'я молодших підлітків. *Педагогіка здоров'я*: зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. (28-29.04.2016). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. С. 423-429.

25. Трифанина Л. Критерії сформованості інформаційної культури молодших підлітків. *Actual questions and problems of development of social sciences*: a collection of scientific works of the International Scientific-Practical Conference. (28-30.06.2016). Kielce (Poland): HCU, 2016. P. 26-29.

26. Трифаніна Л. Інформаційна культура як аспект адаптації підростаючого покоління до сучасного інформаційного середовища. *Сучасна наука та освіта: самовизначення особистості в контексті євроінтеграції*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (25.06-6.07.2016). Черкаси: ФОП Є. І. Гордієнко, 2016. С. 76-78.

27. Трифаніна Л. Інформаційна культура як одна із умов комфортного перебування підлітків в інформаційному просторі. *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців*: матеріали доп. та повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (16.09.2016) Ужгород: Ужгородський національний ун-т, 2016. С. 196-197.

28. Трифаніна Л. Принципи формування інформаційної культури у підростаючого покоління. *UChoice: 4P. Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology*: матеріали II міждисцип. наук.-практ. конф. (8.10.2016). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. С. 132-136.

29. Трифаніна Л. Влияние информационной культуры на психологическое здоровье личности подростка. *Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность*: сб. материалов V Междунар. научн.-практ. конф. (20-22.10.2016). Барановичи (Республика Беларусь): БарГУ, 2016. С. 32-34.

АНОТАЦІЇ

Трифаніна Л. С. Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова МОН України, Київ, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти. Розкрито сутність та особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти. Визначено критерії, показники та виявлено рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків. Визначено педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків. Окреслено сутність та виявлено дієвість технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

Ключові слова: культура, інформаційна культура, молодший підліток, заклад загальної середньої освіти, педагогічні умови, технологічне забезпечення.

Трифанина Л. С. Формирование информационной культуры младших подростков в условиях общеобразовательного учебного учреждения. –

Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова МОН Украины, Киев, 2019.

Диссертационное исследование рассматривает проблему формирования информационной культуры младших подростков в условиях заведения общего среднего образования. Раскрыты сущность и особенности формирования информационной культуры младших подростков в образовательном процессе заведения общего среднего образования. Определены критерии, показатели и уровни сформированности информационной культуры младших подростков. Сформулированы педагогические условия формирования информационной культуры данной возрастной категории. Определена сущность, подтверждена действенность технологического обеспечения внедрения педагогических условий формирования информационной культуры младших подростков в образовательный процесс заведения общего среднего образования.

Ключевые слова: культура, информационная культура, младший подросток, заведение общего среднего образования, педагогические условия, технологическое обеспечение.

Trifanina L. S. Formation of informational culture of young teenagers under conditions of secondary educational institution. – Manuscript copyright.

Dissertation in support of candidature for pedagogical sciences degree in specialty 13.00.07 – Theory and methods of upbringing. – M. P. Drahomanov National Pedagogical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine 2019.

The dissertation is devoted to the problem of formation young teens' information culture under conditions of secondary education institution.

The notion «information culture» is substantiated and its structure is theoretically generalized and defined.

The notion «information culture» it is a systematized totality of knowledge, skills and abilities, attitudes and beliefs, that allow to orient in the information environment freely and safely.

The structure of person's information culture contains totality of the following components: information knowledge; informational behavior; information worldview; informational security.

It is noted that for formation young teens' informational culture in the educational process of secondary educational institution is a focused process of systematic to gain of certain informational knowledge by young teens, skills and abilities, active learning of the informational environment, the correct orientation in information flows, active communicative interaction and acquired the ability to estimate of information by young teens.

The groups of features the formation young teenagers' informational culture are selected and characterized: the features connected with transformation of

organism of the young teenagers that condition the formation of informational culture; psychological features in the cognitive, emotional-willing and motivational spheres of development of the young teenagers that condition the formation of informational culture; features the formation of informational culture of young teenagers in conditions of secondary educational institution.

Criteria are substantiated and indicators for formation young teenagers' information culture of secondary educational institution are indentified.

The levels of formation young teenagers' informational culture are indentified (insufficient, sufficient, optimal), which certifies the duration and permanence of manifestations of indicators of young teenagers' information culture.

The pedagogical conditions of formation young teenagers' informational culture, whose realization provides an opportunity the teacher to get a positive result in the process of formation young teenagers' informational culture, namely:

- active involvement of young teens to gain information knowledge, skills and abilities and their use, based on their own and socially approved by information needs;

- directing the forms and methods of extra-curriculum educational work in secondary educational institution at achieving tasks of forming information culture;

- organization of educational work in the direction of formation young teens' informational culture in secondary educational institution based on the system-purpose approach.

A comprehensive program for formation young teenagers' information culture in secondary educational institution «Journey into the world of information» is introduced and additional forms of educational work for formation young teenagers' informational culture are introduced too.

The effectiveness of the technological support developed of introducing pedagogical conditions for formation young teenagers' informational culture in the educational process of secondary educational institution was proved.

Key words: culture, information culture, a young teenager, secondary educational institution, pedagogical conditions, technological support.